راهنماي شهرستانهاي ايران، زير نظر ابراهيم اصلاح عرباني، تهران، فـار، ١٣٤٥،
٦٤٥ ص.

راهنماي شهرستانهاي

ايران

از انتشارات سازمان فار

زير نظر:

ابراهيم اصلاح عرباني

اسفند ١٣٤٥

حق طبع و هرگونه تقليد محفوظ است

تهران ـ خيابان فروردين شمالي ـ كوچه مهر ـ شماره ١٠ تلفن: ٤٣٢٠٥

استان هشتم

(كرمان)

استان كرمان در جنوب متمايل به جنوب شرقي ايران قـرار دارد و مـساحت آن ١٩١/٩٧٦ كيلومتر مربع مي‌باشد. اين استان از شمال به اسـتان خراسـان و شهرسـتان يزد، از جنوب بفرمانداري كل بنادر و جزاير بحر عمان و خليج‌فارس، از مشرق به استان بلوچستان و سيستان و از مغرب به استان فارس و فرمانداري كـل بنـادر و جزايـر بحـر عمان و خليج فارس محدود است.

استان كرمان در انتهاي جنوبي رشته كـوه بـاريكي قـرار گرفتـه كـه در امتـداد جنوب شرقي يزد واقع شده و حوضـه كرمـان را بـدو قـسمت شـرقي و غربـي تقـسيم مي‌كند. قسمت شرقي بيشتر منتظره كويري دارد و مخصوصاً نيمه شمالي آن بين بافق و يزد تقريباً خالي از سكنه است و قسمت غربي مشتمل بر حوضه رفسنجان مـي‌باشـد كه ارتفاع آن از دريا از ١٦٥٠ متـر در جنـوب بـه ١٢٥٠ متـر در شـمال غربـي تقليـل مي‌يابد. عامل جغرافيائي كه در پراكندگي جمعيت و آباداني اين ناحيه مؤثر است همانـا امكان ايجاد قنوات و وجود آبهاي زير زميني است. در شمال شرقي رشته مزبور بيـشتر دهستانها محدود بنواحي كوهـستاني و دره‌هـاي مرتفـع ماننـد دره زرنـد اسـت و ايـن سكونت كوهستاني در مورد نواحي جنوبي كرمان نيز صادق مي‌باشد. زيرا در آن منطقه مخصوصاً در مرتفعات اطراف كوه لاله‌زار و كـوه هـراز و همچنـين در تمـام چهارصـد و پنجاه كيلومتر فاصله‌اي كه كرمان را از بندرعباس جـدا مـي‌سـازد. بيـشتر دهـستانها و مراكز جمعيت در دره‌هاي كوهستاني و نواحي مرتفع واقع شده‌انـد؛ در ايـن قـسمت در سالهاي اخير فعاليتهاي زيادي بمنظور بهره‌برداري از ذخـائر زيرزمينـي بعمـل آمـده و راههاي فرعي چندي براي حمل و نقل سنگهاي معدني بـين ماهـان و بافـت و كرمـان ايجاد شده است. بدين ترتيب كرمان از نظر مركزيـت اقتـصادي و محـل تقـاطع راههـا اهميت خاصي بدست آورده است. شهر كرمان در گذشته هم همين اهميت جغرافيـائي را دارا بود.ولي وجود راهها و سـهولت ارتباطـات موجـب شـده اسـت كـه از مهاجمـات

تاريخي صدمات بيشتري بآن شهر وارد آيد و خود شهر كـه در ميـان كوههـاي اطـراف اهميت دفاعي نيز داشته مكرر مورد حمله مهاجمين واقع شود. آثار قديمي مانند قلعـه دختر و قلعه اردشير در مشرق كرمان شواهدي از سوانح دورانهاي گذشته كرمان است.

جمعيت: جمعيت كل استان هشتم (كرمان) طبق سرشماري آبانماه سال ١٣٤٥ بالغ بر ٧٦٣/٦٨٩ نفر است كمه از ايـن عـده ٣٨٥/٨١١ نفـر مـرد و ٣٧٧/٨٧٨ نفـر زن هستند.

استان هشتم شامل شش شهرستان و ١٧ بخش بشرح زير مي‌باشد.

كرمان ١ـ حومه ٢ـ شهداد ٣ـ راور ٤ـ ماهان ٥ـ زرند

رفسنجان ١ـ حومه ٢ـ شهر بابك

جيرفت (سبزواران)١ـ حومه ٢ـ جبال بارز (محمـدآباد مـسكوني) ٣ـ كهنـوج ٤ـ ساردوئيه (اسفندقه)

سيرجان ١ـ حومه ٢ـ مشيز (بردسير)

بم ١ـ حومه ٢ـ راين ٣ـ نرماشير (فهرج)

بافت ١ـ حومه

كرمان

فصل اول ـ اوضاع طبيعي

موقعيت و مساحت: شهرستان كرمان كه مركز استان هشتم است از شمال به شهرستان يزد از شرق بدشت كوير، از جنوب به شهرستان بم و بافت و از مغرب به شهرستان رفسنجان محدود مي‌باشد.

شهر كرمان در ۵۷ درجه و ۵ دقيقه طول و ۳۰ درجه، ۱۷ دقيقه عرض جغرافيائي واقع شده، و وسعت آن ۳۳۷۱ هكتار است.كرمان در فاصله ۱۰۷۶ كيلومتري تهران قرار گرفته و نزديكترين شهرستان به آن رفسنجان است كه در ۱۲۷ كيلومتري آن واقع شده است اين شهر بعلت دوري از مركز و نداشتن جاده‌هاي اسفالته و كمي آب و خشك‌سالي و قلت بودجه واقع شده است با وجودي كه مركز استان وسيعي است نسبت به ساير استانها پيشرفت قابل توجهي نكرده. ليكن چون در مسير راه تهران ـ بندرعباس و زاهدان و جيرفت قرار گرفته بموازات پيشرفتهائي كه در راه بهبود اوضاع عمومي شهرستانهاي مذكور مخصوصاً ساختمان جديد بندرعباس و اجراي پروژه‌هاي عمراني و سد سازي شهر جيرفت و اسفالت جاده تهران ـ بندرعباس حاصل خواهد شد و اقدامات عمراني كه از دو سال قبل بوسيله شهرداري از قبيل اسفالت معابر ـ احداث خيابانهاي جديد و تأمين روشنائي و ايجاد كشتارگاه و غيره صورت گرفته موقعيت بهتري بدست آورده و خواهد آورد.

كرمان از لحاظ درجه‌بندي، شهرستان درجه ۲ محسوب مي‌شود.

شهر كرمان در دوره پادشاهان ساساني بنا شده و باني آن بهرام پنجم است كه در زمان وليعهدي لقب «كرمانشاه» داشته است.

در مشرق و نزديك شهر چند تپه مرتفع وجود دارد كه آثـار خرابـه‌هـاي بـسيار قديمي شهر از بالاي آن ديده مي‌شود، اين آثار قلعه دختر، قلعه اردشير و كوه نقاره‌خانه ناميده مي‌شود.

پستي و بلندي: شهر كرمان در دشت واقع شده و ارتفاع آن از سطح دريا ١٧٤٩ متر است. كوههاي كرمان عبارتند از: كوه سعيدي در فاصله ٦ كيلومتري ـ كوه مـسجد صاحب‌الزمان در فاصله ٣ كيلومتر است و كوه جوپاري در فاصله ٣٠ كيلومتري.

آب و هوا: آب و هواي كرمان در شمال و مغرب به واسطه وجود كوههاي متعدد و نزديكي به كويو متغير است: در جنوب كاملاً گرم و خشك است ولي دامنـه كوههـا و دره‌ها آب و هواي معتدل و مناظر فرح‌بخش دارد. باران كرمان بعلت وزش بادهاي گـرم و خشك از كوير لوت و بحر عمان و تأثير بادهاي مرطوب دريائي بسيار كـم و رودهـاي آن عموماً سيلابي است.

بم

فصل اول ـ اوضاع طبيعي

موقعيت و مساحت: بم يكي از شهرستانهاي استان هشتم (كرمان) اسـت كـه از شمال به شهرستان كرمان، از مشرق به زاهدان، از جنوب و غرب به شهرستان ايرانشهر و سبزواران و كوهستان نمداد و شاه‌كوه و از مغرب به بافت و جيرفت محدود مي‌باشـد. شهر بم در ٥٨ درجه و ٢١ دقيقه طول و ٢٩ درجه و ٥ دقيقه عـرض جغرافيـايي واقـع

شده و وسعت آن ۲۰۱٤ هکتار است. نزدیکترین شهرستان به بم جیرفت است که در فاصله ۱۳۰ کیلومتري آن قرار دارد. فاصله بم تا کرمان ۲۰۷ کیلومتر و تا تهران ۱۲۸۳ کیلومتر است.

از نظر درجه‌بندي، شهرستان درجه دو محسوب مي‌شود. شهر مذکور در زمان آقا محمدخان قاجار خسارات زیاد دیده و چون اهالي به کمك لطفعلي‌خان زند در مقابل آقا محمدخان ایستادگي کردند پس از فتح شهر وي دستور داد عده زیادي را به قتل رسانده از کله آنها مناره‌ها بسازند. این حادثه باعث شد که شهر بم تا مدتها به آبادي و جمعیت قبلي نرسد.

پستي و بلندي: شهر بم در دشت وسیعي بین دو رشته جبال، کبودي و بارز قرار دارد و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۵۵۵ متر است.

ارتفاعات کوهستان راین و جبال لبارز در قسمت شمال غربي و مغرب شهرستان واقع شده و مرتفع‌ترین کوههاي استان هشتم محسوب مي‌شوند. ارتفاع متوسط قلل مهم در حدود ۳۰۰ متر است. کوه‌هاي شاه کوه و نمداد دنباله جبال بارز از جنوب این شهرستان گذشته به کوههاي نصرت‌آباد زاهدان متصل مي‌شود و ارتفاع متوسط آنها بیش از ده هزار متر مي‌باشد. در قسمت شمالي شهرستان بم کوه کشیت واقع شده که دشت لوت را از دره تهرود جدا مي‌نماید. کویر لوت مشهور به زنگي احمد در شمال شرقي شهرستان قرار گرفته است.

آب و هوا: آب و هوي قسمت جلگه و دامنه گرمسیري (تابستان گرم و زمستان معتدل) و هواي قسمتهاي کوهستاني سرد است.

مشخصات جوي: (مربوط بسالهاي ۳۹ ـ ۱۳۳۵)

معدل حداکثر درجه حرارت سالانه	۲۸/٤ سانتیگراد
معدل حداقل درجه حرارت سالانه	۱۵/۵ سانتیگراد

مقدار متوسط بارندگي سالانه	۷۵/۹ ميليمتر
مقدار متوسط رطوبت هوا در ساعت ٦/٣٠ صبح	٤٣ درصد
مقدار متوسط رطوبت هوا در ساعت ١٢/٣٠ ظهر	٢٧ درصد
ايام يخبندان در سال	يك روز

باد: جهت وزش عمومي باد بررسي شده بمدت ۹ سال جنوب غربي بوده حداكثر سرعت آن ٤٠ ـ ٣٤ گره در اواخر اسفند سال ١٣٤٠ بوده است (هر گره برابر با ١٨٥٢ متر در ساعت مي‌باشد.)

رودخانه‌ها: در قسمت جلگه اين شهرستان رودخانه‌اي كه داراي آب دائمي باشد وجود ندارد و فقط در دره‌هاي مرتفع كوهستان، رودخانه‌هائي جاري است كه در مواقع بارندگي زياد سيلاب آنها بكوير مي‌رسد مانند رودخانه تهرود ـ رودخانه ده‌بكري ـ رودخانه گرانمان و غيره.

نوع خاك: ٥ درصد سنگي ـ ٤٠ درصد رسي ـ ٥٠ درصد زراعتي ـ ١٥ درصد شوره زار و باتلاقي. عمق آبهاي زير زميني از ١٠٥ تا ١١٥ متر است.

فصل دوم ـ اوضاع سياسي و اجتماعي

جمعيت: جمعيت شهر بم طبق سرشماري سال ١٣٤٥ بالغ بر ٨٨/٨٠٠ نفر است كه از اين عده ٤٤/٦٧٧ نفر مرد و ٤٤/١٢٣ نفر زن هستند، زبان اكثريت اهالي فارسي ـ بلوچي است.

فرهنگ:

نوع آموزشگاه	تعداد	تعداد دبير و آموزگار	تعداد دانش‌آموزان
دبيرستان	٤	٣٥	١٠٨٦
دبستان	١٥	١٣٠	٣٣٢٩
مبارزه با بيسوادي	١٢	-	٣٠٥
سپاه دانش	١٠	١٣	٥٨٦

كتابخانه‌هاي عمومي: كتابخانه فرهنگ با ١٠٩١ جلد كتاب.

آثار و ابنيه تاريخي: قلعه ارك و دو مقبره متعلق به دو نفر سادات بنـي‌هاشـم ـ مقبره يكي از مشايخ (كه مربوط به دوره صفويه است) ـ مسجد ارك و لرك بـم ـ قلعـه ارك كه بناي آنرا بسلاطين قبل از اسلام نسبت مي‌دهنـد و از بناهـاي عظـيم تـاريخي بوده و مورد توجه سياحان داخلي و خارجي مي‌باشد.

وضع بهداشت: ٣ پزشك و ١ دندانپزشك

امراضيكه بيشتر شيوع دارد بترتيب عبارتست از اسهال ـ تراخم ـ مالاريا ـ سياه سرفه ـ سل ـ سرخك ـ تيفوئيد و آبله مرغان.

مؤسسات درماني: يك بيمارستان دولتـي بـا ٢٠ تختخـواب ـ ١٣ درمانگـاه ـ ٣ بخش تزريقات ـ ٤ مطب و ١ داروخانه.

تأسيسات شهري و اماكن عمومي و ارتباطات:

٢٥٠٠ متر از خيابانهاي بم اسفالته و بقيه شن‌ريزي شده است. فاصـله شـهر تـا ايستگاه راه‌آهن يك كيلومتر مي‌باشد. از لحاظ ارتبـاطي داراي تلگـراف بيـسيم و تلفـن (فقط با كرمان و تهران) است مشتركين تلفن مغناطيـسي ١٤٦ نفرنـد. بـم داراي يـك كشتارگاه و يك غسالخانه و يك جايگاه فروش بنزين مي‌باشد.

آب مشروب: داراي شبكه لوله‌كشي آب مشروب است.

برق: برق شهر بم هم زميني و هم هوائي است و مالك آن شـهرداري مـي‌باشـد. قدرت توليدي موتور ١٥٠ كيلووات در ساعت است و يك كارخانـه خـصوصي نيـز بنـام (شهابي) بقدرت ١٣٥ كيلووات وجود دارد. قيمت برق در شب و روز براي هـر كيلـووات ٥ ريال است. حق انشعاب ٣ آكپر ٢٠٠٠ ريال ـ ٥ آمپر ٣٠٠٠ ريـال ـ ١٠ آمپـر ٥٠٠٠ ريال ـ سه فاز ده آمپر ١٠٠٠٠ ريال مي‌باشد. براي توسعه برق شـهر بـم يـك كارخانـه ٢٥٠ كيلوواتي خريداري شده و در نظر است يك كارخانه ٦٠٠ كيلوواتي نيز خريـداري شود.

سينماها: يك سينماي درجه ١ با ٤٥٠ صندلي.

رستورانها: ٦ قهوه‌خانه و ٦ چلوكبابي و كبابي و غيره.

گرمابه‌ها: ١٠ گرمابه.

هتلها و مسافرخانه‌ها: هتل بهار در خيابـان محمـد رضاشـاه ـ هتـل كـسري در خيابان رضاشاه كبير و هتل شفائي.

سازمانهاي انتظامي: شهرباني و پاسگاه ژاندارمري.

فصل سوم ـ اوضاع اقتصادي

بم شهريست كشاورزي و ٩٠ درصد سكنه آن كشاورز هستند.

صنايع دستي: سبربافي ـ ساخت ظروف سفالين.

محصولات كشاورزي و دامي: كتيـرا ـ حنـا ـ مركبـات ـ خرمـا ـ پـسته ـ بـادام كوهي ـ گردو ـ فندق ـ پشم ـ كرك.

بانكها: بانك ملي يك شـعبه ـ بانـك اعتبـارات كـشاورزي يـك شـعبه ـ بانـك صادرات يك شعبه.

بنگاههاي حمل و نقل و وسائط نقليه: ٤ مسافربري ـ ٣ باربري و يك توقفگاه.

كارگاههاي صنعتي و مواد غذائي:

نوع كارگاه	تعداد
صنايع غذائي	٣٦
صنايع چوب	٣٣
صنايع اشياء كائوچوئي	٣
صنايع تهيه اشياء فلزي	٤١
صنايع نساجي	٧
صنايع چرمسازي	١
صنايع غيرفلزي معدني	١٤

كارگاههاي فني: تعميرگاه ماشينهاي سنگين و سبك ـ تراشكاري ـ آهنگري ـ جوشكاري ـ لوله‌كشي ـ چوب بري ـ سيمكشي ـ حلبي سازي ـ نقاشي و نجاري.

كارخانه‌ها و كارگاههاي مصالح ساختماني:

٥ كوره آجرپزي غير هوفمن ـ ٢ دستگاه موزائيك سازي ـ كارگاه كچ‌پزي (در اطراف شهر) و معدن سنگ‌گچ و آهك در حوزه شهرستان بمسافت ٦٠ كيلومتري در ابارق.

مصالح ساختماني محلي: گچ شوره، آهك، آجر، موزائيك.

فروشگاههاي لوازم ساختماني: تير اهن جور، انواع لولـه‌هـاي تأسيـساتي، لـوازم الكتريكي، شيشه‌هاي ساختماني و رنگهاي ساختماني در شهرستان بم وجود دارد.

دستمزد متوسط روزانه كارگران و استاكاران:

بناء ۲۰۰ ـ ۳۰۰ ريال	سفيد كار ۲۰۰ـ ۳۰۰ ريال
گچ‌كار ۳۰۰ ريال	نجار ۱۵۰ ـ ۲۵۰ ريال
نقاش ۱۵۰ ـ ۲۵۰ ريال	لوله‌كش اجرتي كار مي‌كند.
سيمكش هر شعبه ۵۰ ريال	آهنگر ۱۵۰ ـ ۲۰۰ ريال
جوشكار اجرتي كار مي‌كند	مقني ۱۰۰ ـ ۱۵۰ ريال
عمله	٦۰ ـ ۸۰ ريال

نرخ مصالح ساختماني:

نوع جنس	واحد مقياس	قيمت
سيمان	يك تن	۲۸۰۰ ريال
ماسه شسته	يك متر مكعب	۱۰۰ ريال
ماسه خاكي	يك متر مكعب	٤۰ ريال
خاك رس	يك متر مكعب	٤۵ ريال

سنگ قلوه رودخانه	يك متر مكعب	١٠٠ ريال
سنگ شكسته	يك متر مكعب	٢٥٠ ريال
سنگ معدني لاشه	يك متر مكعب	٢٥٠ ريال
آجر فشاري معمولي	هزار قالب	١٠٠٠ ريال
آجر فشاري سفيد قزاقي	هزار قالب	١٠٠٠ ريال
آهك	يك خروار	٣٠٠ ريال
گچ	يك خروار	١٠٠ ريال
كاه	يك خروار	٥٠٠ ريال
قير بشكه‌اي	يك بشكه	٦٥٠ ريال
موزائيك ايراني	متر مربع	٦٠ ريال

كمبود مصالح و غيره از كرمان و جيرفت تهيه مي‌شود.

سبزواران (جيرفت)

فصل اول ـ اوضاع طبيعي

موقعيت و مساحت: سبزواران يكي از شهرستانهاي استان هشتم (كرمان) است كه از شمال بشهرستان بم و سير (از شهرستان سيرجان)، از مشرق بشهرستان‌هاي بم و ايرانشهر، از جنوب ببخش جاسك (از شهرستان ميناب) و از مغرب بشهرستانهاي بافت و ميناب محدود مي‌باشد.

شهر سبزواران در ٥٧ درجه و ٤٥ دقيقه طول و ٢٨ درجه و ٣٩ دقيقه عرض جغرافيائي قرار دارد وسعت آن ٤٧٣ هكتار است. نزديكترين شهرستان بآن بم در فاصله ١٣٠ كيلومتر است. فاصله سبزواران تا كرمان (مركز استان) ٢٨١ كيلومتر و تا تهران ١٣٥٧ كيلومتر است. از نظر درجه‌بندي، شهرستان درجه ٣ محسوب مي‌شود.

خرابه‌هاي شهر قديم جيرفت در دو كيلومتري مغرب سبزواران قرار دارد كه در آن خرابه‌ها دانه‌هاي گرانبها و قطعات طلا يافت شده است. جيرفت در قديم (در زمان فتنه مغول) آباد بوده ولي بواسطه زلزله و خرابي سد، ويران گشته است. شرح آن در كتاب نزهة القلوب و معجم البلدان بتفصيل بيان گرديده است.

پستي و بلندي: شهرستان جيرفت در دشت بين دو رودخانه قرار دارد و رشته كوههاي بارز در ١٤ كيلومتري جيرفت و سلسله جبال سر بيژن در ١٥ الي ٣٠ كيلومتري آن كشيده شده است.

آب و هوا: هواي قسمتهاي مختلف اين شهرستان، متفاوت است و بطور كلي قسمت‌هاي مرتفع سردسيري و قسمتهاي پست گرمسيري است.

مشخصات جوي: (بررسي شده ۵ سال)

معدل حداكثر درجه حرارت سالانه	۳۱/۲ سانتيگراد
معدل حداقل درجه حرارت سالانه	۱٤/۷ سانتيگراد
مقدار متوسط بارندگي سالانه	۱۰۵/۳ ميليمتر
ايام يخبندان در سال	۱۰ روز

رودخانه‌ها: رودخانه هليل‌رود كه از كوههاي لاله‌زار گـوغر، رابـر، و بهـر آسـمان سرچشمه گرفته پس از عبور از بافت، ساردوئيد در شمال غربـي شهرسـتان وارد جلگـه جيرفت مي‌شود. رودخانه شور كه از قلل كوههـاي بـارز ـ فاشـكوم ـ گـور ـ سرچـشمه مي‌گيرد و در شمال شرقي وارد جلگه جيرفت شده و در ۳ كيلـومتري شـرقي جيرفـت برودخانه هليل‌رود ملحق مي‌شود و پس از مشروب نمودن قراء دو طرف مسير خـود در جنوب شرقي جيرفت وارد جلگه رودبار مـي‌شـود و انتهـاي آن جازموريـان اسـت. ايـن رودخانه سابقاً در ارتفاعات غربي جيرفت سدي داشته كه در تمام فصول سال آب مورد نياز جيرفت را تأمين مي‌نموده است. فعلا آب اين رودخانه در زمستان بقدري زياد است كه عبور از آن مشكل مي‌شـود ولـي در تابـستان از جيرفـت بـه بعـد بـدون آب اسـت بطوريكه براي آشاميدن از آب چاه استفاده مي‌شود.

نوع خاك: سنگي ـ رسي ـ زراعتي. عمق آبهاي زيرزميني بطور متوسط ٤ متر.